

Nr 5.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till instruktion för riksdagens justitieombudsman och instruktion för riksdagens militieombudsman; given Stockholms slott den 23 december 1914.

Under åberopande av bilagda i statsrådet hållna protokoll vill Kungl. Maj:t till riksdagens prövning framlägga härvid fogade förslag till instruktion för riksdagens justitieombudsman och instruktion för riksdagens militieombudsman.

Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Berndt Hasselrot.

Förslag
till
instruktion
för riksdagens justitieombudsman.

1 §.

Riksdagens justitieombudsman åligger att utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän samt, om de i sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak begått någon olaglighet eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter, dem vid vederbörliga domstolar i laga ordning därför tilltala eller låta tilltala; dock vare krigsdomstolarna samt ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel, så ock Konungens justitiekansler och riksdagens militieombudsman, undantagna från justitieombudsmannens tillsyn.

Har jämte ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under justitieombudsmannens tillsyn, annan ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under militieombudsmannens tillsyn, deltagit i åtgärd, som justitieombudsmannen finner böra föranleda åtal, äge denne att för sådan åtgärd anställa och utföra talan även mot sist nämnde ämbets- eller tjänsteman.

2 §.

Justitieombudsmannen bör förnämligast anmärka och beivra sådana av domare, ämbets- och tjänstemän begångna fel, som synas honom antingen härröra från egennytt, vrångvisa, våld eller grov försumlighet eller bereda en allmän osäkerhet för medborgares rättigheter.

3 §.

Finner justitieombudsmannen någon domare, ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under hans tillsyn, hava felat endast av ovarsamhet, utan vrång avsikt, må han låta bero vid vunnen rättelse eller avgiven förklaring eller vad eljest förekommit i saken.

4 §.

Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens högsta domstol eller av dess ledamöter en eller flera funnes hava i mål, som från annan domstol än krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning, av egennyttja, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att därigenom någon, emot tydlig lag samt sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära eller egendom, eller regeringsrätten eller en eller flera av dess ledamöter funnes hava vid prövning av besvärsmål låtit sådant förhållande komma sig till last, vare justitieombudsmannen pliktig att vid riksrätt den eller de felande under tilltal ställa samt till ansvar efter lag befordra; och före justitieombudsmannen då alltid själv talan.

5 §.

Då riksdagens konstitutionsutskott enligt 106 § regeringsformen ställt någon statsrådets ledamot under tilltal av justitieombudsmannen, äligge honom likaledes att inför riksrätten själv föra talan.

6 §.

Justitieombudsmannen äge i andra fall än de i nästföregående två §§ nämnda att antingen själv eller genom ombud utföra de åtal mot domare, ämbets- och tjänstemän, vartill han finner sig föranlåten. Innan rättegång anställes, bör justitieombudsmannen lämna den eller dem, vilka äro i fråga att tilltalas, tillfälle att, inom kort av honom föreskriven tid, inkomma med de upplysningar, till vilka de kunna ause sig befogade. Av ämbetsmännen i allmänhet må han fordra den lagliga handräckning, som de efter 99 § regeringsformen äro skyldiga att honom lämna, samt av alla fiskaler äska biträde att anställa och utföra åtal efter de föreskrifter,

vilka han bör dem meddela; ägande han, vad vites föreläggande beträffar, därtill lika rätt med justitiekanslern.

7 §.

Skulle, emot förmodan, justitieombudsmannen någon domare, ämbets- eller tjänsteman utan skäl tilltala eller låta tilltala eller genom obehöriga tillmälen och olagliga påståenden förolämpa, vare han, lika med åklagare i allmänhet, förfallen till ansvar härför efter lag och författningar. För åtal och påståenden, som justitieombudsmannens ombud utföra och framställa i enlighet med och således icke utöver hans föreskrifter, vare han ansvarig.

8 §.

Justitieombudsmannen må, när han det nödigt anser, öfvervara domstolars och ämbetsverks öfverläggningar och beslut, dock utan rättighet att sin mening därvid yttra, ävensom äga tillgång till alla domstolars, ämbetsverks samt ämbets- och tjänstemäns protokoll och handlingar.

9 §.

Klagar någon hos justitieombudsmannen öfver åtgärd av domare, ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under hans tillsyn, och sin klagan, skriftligen författad, med handlingar och bevis söker styrka, må justitieombudsmannen, om han, efter de i 1 och 2 §§ bestämda grunder, finner sakens beskaffenhet och vikt det fordra, anställa eller låta anställa åtal eller i annat fall förfara såsom i 3 § sägs.

Står domare, ämbets- eller tjänsteman, öfver vars åtgärd klagan föres hos justitieombudsmannen, för sin ämbetsutövning ej under hans utan under militieombudsmannens tillsyn, må justitieombudsmannen giva den klagande anvisning att, där honom så gott synes, hos militieombudsmannen söka laga rättelse.

Då klagande sådant begär, låte justitieombudsmannen meddela honom bevis, att han emottagit klagoskriften.

10 §.

Har justitiekanslern lämnat utan avseende någon hos honom av enskild man anmäld klagan, som tillhör området för justitieombudsmannens

ämbetsutövning, åligge det denne, där anmälan hos honom göres och han anser klagan vara på goda skäl grundad, att giva den klagande det lagliga biträde, som omständigheterna påkalla.

11 §.

Där riksdagen eller dess bankoutskott eller riksdagens revisorer beslutit att ställa fullmäktige i riksbanken eller i riksgäldskontoret under tilltal, åligge det justitieombudsmannen att själv eller genom ombud sådan talan utföra.

12 §.

Justitieombudsmannen skall årligen företaga inspektionsresor för att göra sig noga underrättad om lagskipningens tillstånd och om de förhållanden i övrigt, som tillhöra området för hans ämbetsutövning.

13 §.

Det åligge justitieombudsmannen att till varje lagtima riksdag avlämna en allmän redogörelse för sin förvaltning av det honom anförtrödda ämbetet samt däruti med avseende på området för sin ämbetsutövning utreda lagskipningens tillstånd i riket, anmärka bristerna i lagar och författningar samt avgiva förslag till deras förbättring. Han vare ock skyldig att för varje lagtima riksdag uppgiva, såväl vilka av föregaende riksdagar fattade beslut och gjorda framställningar efter sistförflutna lagtima riksdags början blivit av Konungen gillade och föranlett bestämmelsers utfärdande eller annan åtgärd, som även vilka beslut och framställningar icke blivit för Konungen föredragna eller av Konungen prövade. Justitieombudsmannens ovannämnda redogörelse och berättelse böra genast vid riksdagens början ingivas för att kunna i tid hänvisas till granskning av lagutskottet, dit jämväl i samma ändamål hans ämbetsdiarier och registratur inlämnas.

14 §.

Finner justitieombudsmannen, att inom området för hans ämbetsutövning antingen någon lags eller författnings otydlighet eller domares, ämbets- eller tjänstemäns skiljaktiga begrepp om dess ändamål föranleda olika eller oriktig tillämpning därav, bör han i sin berättelse till riksdagen yrka en till enhet och sammanhang i tillämpningen verkande förklaring av en sådan lag eller författning.

15 §.

Skulle justitieombudsmannen erfaras, att inom området för hans ämbetsutövning något emot gällande bestämmelser stridande förfarande är brukligt vid domstolar eller ämbetsverk eller hos ämbets- eller tjänstemän, må han i sin berättelse anmärka oriktigheten därav. Är åter något missbruk uppkommet i brist av stadganden, åligger honom att för riksdagen framhålla angelägenheten av erforderliga bestämmelsers meddelande.

16 §.

De lagförklaringar, som högsta domstolen på inkomna förfrågningar av domare och ämbetsmän givit, skola av föredraganden i högsta domstolen opåmint tillställas justitieombudsmannen, vilken det åligger att anmäla dem hos riksdagen och därvid tillkännagiva, om han finner någon sådan förklaring vara olämplig eller under namn av förklaring ny lag stiftad.

17 §.

Anser justitieombudsmannen, att inom området för hans ämbetsutövning någon bestämmelse, som det ankommer på Konungen att meddela, är behöfvig, eller någon ändring erfordras i förut meddelad sådan bestämmelse, eller eljest någon anstalt är nödig till befrämjande av allmänt gagn, må han därom göra anmälan hos Konungen.

18 §.

Finner justitieombudsmannen, att inom området för hans ämbetsutövning någon författning icke efterleves utan fallit i glömska, och anser han det vara utan nytta, att den åter bringas i tillämpning, må han, om det ankommer på Konungen att upphäva författningen, därom göra hemställan hos Konungen och i annat fall anmäla förhållandet för riksdagen.

19 §.

Justitieombudsmannen bör inhämta noggrann kännedom om anledningarna till häktande av personer, som åtalas vid annan domstol än krigsdomstol, och om tiden för deras hållande i fängsligt förvar. Det åligger

honom ock att besöka fängelserna för att göra sig underrättad om fångarnas skötsel och underhåll. De fånglistor, som enligt särskilda författningar inkomna till justitieombudsmannen, skola av honom granskas.

20 §.

Justitieombudsmannen, som förer ordet bland de till tryckfrihetens vård av riksdagen valda kommitterade, bör med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga vad till skyddande av tryckfriheten är stadgat.

21 §.

Över alla mål, som anmälas hos justitieombudsmannen, och alla åtgärder, som han vidtager, skall han låta hålla fullständiga anteckningar och likaledes registratur av utgående expeditioner.

22 §.

Justitieombudsmannen, vars vistelseort i och för ämbetet är huvudstaden, må ej under sin tjänstetid utöva någon annan befattning i allmän tjänst.

23 §.

Justitieombudsmannen äge antaga och entlediga tjänstemännen vid sin expedition.

Dessa vare skyldiga att efterkomma justitieombudsmannens föreskrifter i tjänsten, och äge han att mellan dem fördela göromålen.

24 §.

Justitieombudsmansexpeditionen skall varje söckendag hållas öppen för allmänheten under den tid justitieombudsmannen bestämmer.

När justitieombudsmannen för ämbetsresa lämnar huvudstaden, skall han bemyndiga en tjänsteman vid sin expedition därstädes att under tiden öppna till ämbetet ankommande brev och besörja sådana uppskov ej tålande anteckningar och meddelanden, som ej innefatta beslut eller annan justitieombudsmannen tillhörande ämbetsåtgärd.

, 25 §.

Justitieombudsmannen äge, med uppbärande av full avlöning, årligen åtnjuta semester en och en halv månad. Under denna tid, liksom ock då justitieombudsmannen eljest är av laga förfall hindrad att utöva sitt ämbete, skall detta förestås av den, som i stadgad ordning utsetts att efterträda honom i händelse av hans avgång från ämbetet.

Om semester och annan ledighet för tjänstemännen vid justitieombudsmansexpeditionen samt om vikarier för dem under ledighet bestämme justitieombudsmannen.

Förslag
till
instruktion
för riksdagens militieombudsman.

1 §.

Riksdagens militieombudsman åligger att utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad vid krigsdomstolarna samt av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel ävensom att, om ämbets- eller tjänsteman i sitt ämbetes utövning vid krigsdomstol eller i annan ämbetsutövning, för vilken åtnjutes avlöning från nämnda medel, av våld, mannamån eller annan orsak begått någon olaglighet eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter, honom därför i laga ordning tilltala eller låta tilltala vid vederbörlig domstol.

Har jämte ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under militieombudsmannens tillsyn, annan ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under justitieombudsmannens tillsyn, deltagit i åtgärd, som militieombudsmannen finner böra föranleda åtal, äge denne att för sådan åtgärd anställa och utföra talan äfven mot sist nämnde ämbets- eller tjänsteman.

2 §.

Vid fullgörande av vad enligt 1 § åligger militieombudsmannen skall han särskilt övervaka efterlevnaden av

strafflagstiftningen för krigsmakten, lagstiftningen om krigsdomstolar och om rättegången därstädes samt andra författningar, i den mån de skola tillämpas av sådan domstol;

värnpliktslagen samt övriga bestämmelser om värnpliktigas inskrivning, redovisning och tjänstgöring;

bestämmelser om antagande och entledigande av den vid krigsmakten fast anställda personal samt om deltagande i de för krigsmakten anordnade utbildningskurser;

bestämmelser om krigsmäns behandling och omvårdnad;

bestämmelser om förvaltningen av de till försvarsväsendet anslagna medel samt av försvarsväsendet tillhörande fastigheter;

bestämmelser om statens upphandlings- och entreprenadväsende, i vad de äga tillämpning inom försvarsväsendet, om anskaffande, underhåll och vård av materiell, anskaffande och användande av andra förnödenheter samt utförande av arbete för försvarsväsendets behov;

bestämmelser om förråd, utrustning och dylikt, som avser krigsberedskap; samt

bestämmelser om expedierande av beslut och om förvarande och tillhandahållande såväl av koncept till utgående expeditioner som av andra handlingar.

3 §.

Det tillkomme ej militieombudsmannen att ur militärteknisk synpunkt utöva tillsyn å militära anordningar.

4 §.

Militieombudsmannen bör förnämligast anmärka och beivra sådana av domare, ämbets- eller tjänstemän begångna fel, som synas honom antingen härröra från egennyttia, vrångvisa, våld eller grov försumlighet eller bereda en allmän osäkerhet för medborgares rättigheter eller kunna föranleda, att anstalter inom försvarsväsendet icke uppfylla sitt ändamål.

5 §.

Finner militieombudsmannen någon domare, ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under hans tillsyn, hava felat endast av ovarsamhet, utan vrång avsikt, må han låta bero vid vunnen rättelse eller avgiven förklaring eller vad eljest förekommit i saken.

6 §.

Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens högsta domstol eller av dess ledamöter en eller flera funnes hava i mål,

som från krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning, av egen nytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att därigenom någon, emot tydlig lag samt sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära eller egendom, vare militieombudsmannen pliktig att vid riks rätt den eller de felande under tilltal ställa samt till ansvar efter lag befordra; och före militieombudsmannen då alltid själv talan.

7 §.

Militieombudsmannen äge i andra fall än det i nästföregående § nämnda att antingen själv eller genom ombud utföra de åtal mot domare, ämbets- och tjänstemän, vartill han finner sig föranlåten. Innan rättegång anställes, bör militieombudsmannen lämna den eller dem, vilka äro i fråga att tilltalas, tillfälle att, inom kort av honom föreskriven tid, inkomma med de upplysningar, till vilka de kunna anse sig befogade. Av ämbetsmännen i allmänhet må han fordra den lagliga handräckning, som de efter 99 § regeringsformen äro skyldiga att honom lämna, samt av alla fiskaler äska biträde att anställa och utföra åtal efter de föreskrifter, vilka han bör dem meddela; ägande han, vad vites föreläggande beträffar, därtill lika rätt med justitiekanslern.

8 §.

Skulle, emot förmodan, militieombudsmannen någon domare, ämbets- eller tjänsteman utan skäl tilltala eller låta tilltala eller genom obehöriga tillmälen och olagliga påståenden förolämpa, vare han, lika med åklagare i allmänhet, förfallen till ansvar härför efter lag och författningar. För åtal och påståenden, som militieombudsmannens ombud utföra och framställa i enlighet med och således icke utöver hans föreskrifter, vare han ansvarig.

9 §.

Militieombudsmannen må, när han det nödigt anser, övervara domstolars och ämbetsverks överläggningar och beslut, dock utan rättighet att sin mening därvid yttra, ävensom äga tillgång till alla domstolars, ämbetsverks samt ämbets- och tjänstemäns protokoll och handlingar.

10 §.

Klagar någon hos militieombudsmannen över åtgärd av domare, ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under hans tillsyn, och sin klagan, skriftligen författad, med handlingar och bevis söker styrka, må militieombudsmannen, om han, efter de i 1, 2 och 4 §§ bestämda grunder, finner sakens beskaffenhet och vikt det fordra, anställa eller låta anställa åtal eller i annat fall förfara såsom i 5 § sägs.

Står domare, ämbets- eller tjänsteman, över vars åtgärd klagan föres hos militieombudsmannen, för sin ämbetsutövning ej under hans utan under justitieombudsmannens tillsyn, må militieombudsmannen giva den klagande anvisning att, där honom så gott synes, hos justitieombudsmannen söka laga rättelse.

Då klagande sådant begär, låte militieombudsmannen meddela honom bevis, att han emottagit klagoskriften.

11 §.

Har justitiekanslern lämnat utan avseende någon hos honom av enskild man anmäld klagan, som tillhör området för militieombudsmannens ämbetsutövning, åligge det denne, där anmälan hos honom göres och han anser klagan vara på goda skäl grundad, att giva den klagande det lagliga biträde, som omständigheterna påkalla.

12 §.

Militieombudsmannen skall årligen företaga inspektionsresor för att göra sig noga underrättad om de förhållanden, som tillhöra området för hans ämbetsutövning.

13 §.

Det åligge militieombudsmannen att till varje lagtima riksdag avlämna en allmän redogörelse för sin förvaltning av det honom anförtrodda ämbetet samt däruti med avseende på området för sin ämbetsutövning utreda lagskipningens tillstånd i riket, anmärka bristerna i lagar och författningar samt avgiva förslag till deras förbättring. Nämnda redogörelse bör genast vid riksdagens början ingivas för att kunna i tid hänvisas till granskning

av lagutskottet, dit jämväl i samma ändamål hans ämbetsdiarier och registratur inlämnas.

14 §.

Finner militieombudsmannen, att inom området för hans ämbetsutövning antingen någon lags eller författnings otydlighet eller domares, ämbets- eller tjänstemäns skiljaktiga begrepp om dess ändamål föranleda olika eller oriktig tillämpning därav, bör han i sin berättelse till riksdagen yrka en till enhet och sammanhang i tillämpningen verkande förklaring av en sådan lag eller författning.

15 §.

Skulle militieombudsmannen erfara, att inom området för hans ämbetsutövning något emot gällande bestämmelser stridande förfarande är brukligt vid domstolar eller ämbetsverk eller hos ämbets- eller tjänstemän, må han i sin berättelse anmärka oriktigheten därav. Är åter något missbruk uppkommet i brist av stadganden, åligge honom att för riksdagen framhålla angelägenheten av erforderliga bestämmelsers meddelande.

16 §.

Anser militieombudsmannen, att inom området för hans ämbetsutövning någon bestämmelse, som det ankommer på Konungen att meddela, är behöfvig, eller någon ändring erfordras i förut meddelad sådan bestämmelse, eller eljest någon anstalt är nödig till befrämjande av allmänt gagn, må han därom göra anmälan hos Konungen.

17 §.

Finner militieombudsmannen, att inom området för hans ämbetsutövning någon författning icke efterleves utan fallit i glömska, och anser han det vara utan nytta, att den åter bringas i tillämpning, må han, om det ankommer på Konungen att upphäva författningen, därom göra hemställan hos Konungen och i annat fall anmäla förhållandet för riksdagen.

18 §.

Militieombudsmannen bör inhämta noggrann kännedom om anledningarna till häktande av personer, som åtalas vid krigsdomstol, samt om

tiden för hållande i fängsligt förvar av sådana häktade och av dem, som vid krigsdomstol dömts till frihetsstraff. Det åligger honom ock att besöka militärhäkten, arrester och fångelser för att göra sig underrättad om nämnda fångars skötsel och underhåll. De fånglistor för militärhäkten och arrester samt de andra fånglistor, som enligt särskilda författningar inkomma till militieombudsmannen, skola av honom granskas.

19 §.

Över alla mål, som anmälas hos militieombudsmannen, och alla åtgärder, som han vidtager, skall han låta hålla fullständiga anteckningar och likaledes registratur av utgående expeditioner.

20 §.

Militieombudsmannen, vars vistelseort i och för ämbetet är huvudstaden, må ej under sin tjänstetid utöva någon annan befattning i allmän tjänst.

21 §.

Militieombudsmannen äge antaga och entlediga tjänstemännen vid sin expedition.

Dessa vare skyldiga att efterkomma militieombudsmannens föreskrifter i tjänsten, och äge han att mellan dem fördela göromålen.

22 §.

Militieombudsmansexpeditionen skall varje söckendag hållas öppen för allmänheten under den tid militieombudsmannen bestämmer.

När militieombudsmannen för ämbetsresa lämnar huvudstaden, skall han bemyndiga en tjänsteman vid sin expedition därstädes att under tiden öppna till ämbetet ankommande brev och besörja sådana uppskov ej tående anteckningar och meddelanden, som ej innefatta beslut eller annan militieombudsmannen tillhörande ämbetsåtgärd.

23 §.

Militieombudsmannen äge, med uppbärande av full avlöning, årligen åtnjuta semester en och en halv månad. Under denna tid, liksom ock då

militieombudsmannen eljest är av laga förfall hindrad att utöva sitt ämbete, skall detta förestås av den, som i stadgad ordning utsetts att efterträda honom i händelse av hans avgång från ämbetet.

Om semester och annan ledighet för tjänstemännen vid militieombudsmansexpeditionen samt om vikarier för dem under ledighet bestämmes militieombudsmannen.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott
onsdagen den 23 december 1914.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Efter gemensam beredning med chefen för lantförsvarsdepartementet och chefen för sjöförsvarsdepartementet anförde chefen för justitiedepartementet statsrådet Hasselrot följande:

»Enligt det av innevarande års senare riksdag såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antagna förslaget till vissa, för inrättande av ett militieombudsmansämbete erforderliga grundlagsändringar hänvisas för närmare bestämmande av militieombudsmannens — liksom av justitieombudsmannens — ämbetsplikter till en instruktion, som utfärdas av riksdagen. I sammanhang med utfärdande av en sådan instruktion är det behöfligt att vidtaga vissa ändringar i den för justitieombudsmannen gällande instruktionen. I det utlåtande, konstitutionsutskottet avgav i förenämnda grundlagsfråga, framhöll utskottet såsom önskvärt, att riksdagen före slutligt antagande av de erforderliga grundlagsändringarna måtte sätas i tillfälle att taga under omprövning förslag till instruktioner för de

båda ombudsmännen, och förklarade utskottet sig förutsätta, att utarbetandet av dessa förslag komme att verkställas av Eders Kungl. Maj:t.

Efter det jag den 16 sistlidna oktober inför Eders Kungl. Maj:t erinrat om dessa förhållanden, behagade Eders Kungl. Maj:t på min hemställen bemyndiga mig att tillkalla tre ledamöter av riksdagen för att inom justitiedepartementet biträda vid uppgörande av förslag till vissa ändringar i instruktionen för justitieombudsmannen och till instruktion för militieombudsmannen. I enlighet härmed har jag för berörda ändamål tillkallat ledamöten av riksdagens första kammare byråchefen greve G. Lagerbjelke samt ledamöterna av riksdagens andra kammare professorn N. Edén och F. W. Thorsson. De sålunda tillkallade hava sedermera den 19 innevarande december avgivit utlåtande med förslag dels till instruktion för riksdagens justitieombudsman dels till instruktion för riksdagens militieombudsman.»

Efter att hava redogjort för utlåtandets och förslagens innehåll anförde föredragande departementschefen vidare:

»Vad först beträffar de i 3 § av förslaget till instruktion för justitieombudsmannen och 5 § av förslaget till instruktion för militieombudsmannen innefattade stadgandena för det fall, att någon domare, ämbets- eller tjänsteman finnes hava felat av ovarsamhet, utan vrång avsikt, torde icke något vara att erinra mot uteslutandet av den nuvarande bestämmelsen om dylika måls hänvisande till justitiekanslern, liksom ej heller mot det föreslagna stadgandet, att vederbörande ombudsman äger låta bero vid vunnen rättelse eller avgiven förklaring eller vad eljest i saken förekommit. Men att därjämte uttryckligen bemyndiga ombudsmännen att fästa vederbörandes uppmärksamhet på det begångna felet torde vara överflödigt, allra helst som redan med nuvarande lydelse av instruktionen för justitieombudsmannen utbildat sig en fast och i allmänhet obestridd praxis i denna riktning. Den ifrågasatta bestämmelsen i sistnämnda avseende synes därför lämpligen kunna utgå ur förslagen.

I övrigt anser jag de båda förslagens lydelse ur de synpunkter, från vilka en granskning av desamma inför Eders Kungl. Maj:t bör ske, vara tillfredsställande, och även i fråga om de i utlåtandet innefattade uttalanden om förslagens syfte finner jag mig icke föranlåten till någon erinran.

I ett avseende, nämligen såvitt angår ombudsmännens rätt att taga del av hemliga handlingar, skiljer sig den i utlåtandet framställda uppfattning från den mening, åt vilken jag gav uttryck vid föredragning inför Eders Kungl. Maj:t av förslaget till omförmälda grundlagsändringar. Under framhållande av nödvändigheten att utrusta militieombudsmannen med dylik rätt yttrade jag vidare, att vissa hemliga handlingar dock vore

av den art, att deras utlämnande till militieombudsmannen icke borde utan vidare följa av hans instruktion utan få bero av Kungl. Maj:ts medgivande i varje särskilt fall. Den befogenhet, jag sålunda förutsatte för militieombudsmannen, är vidsträcktare än den, som tillkommer den nuvarande särskilda myndigheten för tillsyn å försvarsväsendet, civilkommissionen. Denna har nämligen icke fritt tillträde till något slag av hemliga handlingar utan äger enligt sin instruktion allenast att, om den anser tillgång till sådan handling vara av nöden för något sitt behov, därom i vart fall göra framställning hos Kungl. Maj:t. Nu har emellertid i utlåtandet gjorts gällande, att tryckfrihetsförordningens bestämmelser om vissa handlingars förklarande för hemliga icke inskränka justitieombudsmannens tillgång till dessa handlingar och lika litet skola få någon dylik betydelse för militieombudsmannen. Vid sådant förhållande kunde, enligt vad i utlåtandet vidare anförts, någon tvekan ej råda därom, att den genom 99 § regeringsformen och 8 § i instruktionen för justitieombudsmannen honom beredda tillgången till ämbetsverkens och ämbetsmännens handlingar avsåge handlingar av alla slag, även sådana som för allmänheten vore hemliga, och detsamma skulle då gälla om militieombudsmannen. De skäl, som åberopats för denna mening, finner jag vara övertygande. Och någon betänklighet synes mig icke gärna kunna vara förenad därmed, att man alltså icke skall kunna beträffande hemliga handlingar av någon art låta det bero av Kungl. Maj:ts särskilda tillstånd, huruvida justitieombudsmannen eller militieombudsmannen skall äga att taga del av desamma. Såsom i utlåtandet även framhållits, ligger det i sakens natur, att i den mån föreskrifter meddelats om försiktighetsmått vid utlämnade hemliga handlingars förvarande, om tiden för deras återställande eller dylikt, även ombudsmännen böra rätta sig efter dessa föreskrifter.

Berörda utlåtande torde få biläggas detta protokoll.»

Föredraganden hemställde härefter, att ifrågavarande båda förslag med angivna jämkning måtte föreläggas riksdagen till prövning. I denna hemställan instämde statsrådets övriga ledamöter;

och täcktes, med bifall därtill, Hans Maj:t Konungen förordna, att till riksdagen skulle avlätas proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet
A. V. Stenkula.

Bilaga.

Till herr statsrådet och chefen för kungl. justitiedepartementet.

På grund av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 16 oktober 1914 har herr statsrådet kallat oss att inom justitiedepartementet biträda vid uppgörande av förslag till vissa ändringar i gällande instruktion för justitieombudsmannen och till instruktion för militieombudsman.

Det sålunda oss givna uppdraget har föranletts därav att innevarande års senare riksdag i huvudsaklig överensstämmelse med en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antagit förslag till de grundlagsändringar, som erfordras för inrättande av ett militieombudsmansämbete. Efter förebilden av de stadganden, som gälla om justitieombudsmansämbetet, angivas i nämnda förslag huvudgrunderna för de uppgifter, som skola tillkomma militieombudsmannen; men liksom justitieombudsmannens ämbetsplikter, enligt därom i grundlag meddelad föreskrift, äro närmare bestämda i en av riksdagen för honom utfärdad instruktion, skall enligt förslaget även militieombudsmannens ämbetsutövning närmare regleras genom en instruktion, som utfärdas av riksdagen. Då vid sidan av den ombudsman, som hittills ensam företrätt riksdagen i sådan egenskap, ställes ytterligare en ombudsman, ligger det i sakens natur, att, såsom ock vid berörda förslags handläggning inför Kungl. Maj:t och i riksdagen framhållits, det i sammanhang med uppgörande av instruktion för militieombudsmannen är behöfligt att i justitieombudsmannens instruktion vidtaga de ändringar, som erfordras för avskiljande av militieombudsmannens åligganden och uppdragande av gränsen mellan de båda ombudsmännens verksamhetsområden.

Det synes vara lämpligt att, då en omarbetning av justitieombudsmannens instruktion i vissa delar alltså nu måste företagas, sträcka denna något utöver vad som vore påkallat allenast av nämnda anledning. Den gällande instruktionen är av den 1 mars 1830, men de ändringar i förutvarande bestämmelser, som föranledde, att en ny instruktion då utfärdades, voro av ganska ringa omfattning, och till största delen härleda sig

instruktionens stadganden från tiden för justitieombudsmansämbetets tillkomst. Det är vid sådant förhållande förklarligt, att dessa stadganden delvis blivit föräldrade såväl till innehållet som än mer till formen. Vissa bestämmelser äro byggda på förutsättningar, som icke numera äga någon motsvarighet i verkligheten. Andra äro så avfattade, att olika meningar uppkommit, huruvida den utveckling, justitieombudsmannens verksamhet under tidernas lopp i vissa avseenden erhållit, överensstämmer med deras innehåll och syfte. I dylika fall står man inför valet att antingen åstadkomma en omläggning av det hittills tillämpade förfarandet genom bestämmelsernas förtydligande i sådan riktning eller ock, om en ändring av detta förfarande icke anses önskvärd, giva instruktionen en lydelse, genom vilken detsamma otvetydigt erkännes såsom berättigat. Det förhållandet, att instruktion för militieombudsmannen skall utarbetas, gör det angeläget att nu taga ståndpunkt i dylika frågor rörande innehållet i justitieombudsmannens instruktion. Den överensstämmelse, som enligt de såsom vilande antagna grundlagsstadgandena finnes mellan huvudgrunderna för dessa båda ämbeten, bör givetvis utsträckas till instruktionens närmare bestämmelser om desamma, i den mån ej olikhet påkallas av skiljaktighet i ämbetenas uppgifter. Men det kan icke vara lämpligt att vid reglering av det nya ämbetet från instruktionen för det äldre hämta stadganden, som numera sakna tillämpning eller vilkas innebörd i viktiga hänseenden är oviss. Likaså synes det, särskilt med hänsyn till kravet på likhet mellan de båda instruktionerna, icke gärna låta sig göra att lämna den alderdomliga formen för justitieombudsmannens instruktion orubbad. Uttryck, som strida mot nuvarande språkbruk eller enligt detsamma framstå såsom dunkla och svårfattliga eller i annat avseende mindre lämpliga, böra icke införas i det nya ämbetets instruktion, och vid sådant förhållande böra uppenbarligen dylika uttryck även i instruktionen för det äldre ämbetet underkastas erforderlig jämkning. I fråga om såväl innehållet som formen bör man dock tydligen framgå med verksamhet vid revidering av en sådan sedan lång tid gällande författning som instruktionen för justitieombudsmannen. Även med denna begränsning erhålla emellertid ändringarna i nämnda instruktion så stor omfattning, att det för deras genomförande synes vara ändamålsenligt att låta instruktionen såsom helhet ånyo utfärdas.

Under iakttagande av sålunda angivna grunder hava vi utarbetat och få härmed till herr statsrådet överlämna dels förslag till instruktion för justitieombudsmannen dels förslag till instruktion för militieombudsmannen. Rörande särskilda bestämmelser i dessa förslag tillåta vi oss att anföra följande.

Förslaget till instruktion för justitieombudsmannen.

Första stycket i 1 §, vilket motsvarar § 1 i gällande instruktion, skiljer sig från denna huvudsakligen i det avseendet, att vid bestämmande av justitieombudsmannens ämbetsuppgifter hänsyn tagits till det verksamhetsområde, som skall tillkomma militieombudsmannen. I enlighet med den genom de vilande grundlagsstadgandena uppdragna gränsen mellan dessa båda ämbetsmäns alligganden föreskrives nämligen, att krigsdomstolarna samt ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel skola vara undantagna från justitieombudsmannens tillsyn. Att undantag från nämnda tillsyn göres även för justitiekanslern överensstämmer med gällande instruktion. Ett liknande undantag stadgas vidare i fråga om militieombudsmannen; det ligger i sakens natur, att kontroll å den ena ombudsmannen från den andras sida icke kan ifrågakomma. Nuvarande instruktion innehåller jämväl en erinran därom, att justitieombudsmannens göromål och förhållande ej äro av egenskap att kunna av justitiekanslern åtalas. Denna bestämmelse har nu uteslutits. Utan tvivel bör fortfarande gälla, att justitiekanslern icke skall hava någon tillsynsrätt i fråga om justitieombudsmannens — liksom ej heller beträffande militieombudsmannens — ämbetsutövning, men stadgande härom har sin plats i den av Kungl. Maj:t utfärdade instruktionen för justitiekanslern.

1 §-

Det i förslaget liksom i motsvarande grundlagsbestämmelse använda uttrycket »ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel» tager ej särskild hänsyn till den möjligheten, att någon för olika slag av ämbetsutövning åtnjuter avlöning dels från nämnda dels från andra medel. Någon tvekan bör dock ej uppstå därom, att i sådant fall endast den ämbetsutövning, för vilken avlöning utgår från de till försvarsväsendet anslagna medel, skall stå under militieombudsmannens och den övriga ämbetsutövningen under justitieombudsmannens tillsyn.

I andra stycket av samma § har införts bestämmelse för det fall, att ansvaret för en felaktig åtgärd — under vilket uttryck i överensstämmelse med den nuvarande instruktionens terminologi givetvis även en ämbetsförsummelse innefattas — vilar dels å någon, vars ämbetsutövning står under justitieombudsmannens tillsyn, dels å annan ämbetsman, som på grund därav att hans avlöning utgår från de till försvarsväsendet anslagna medel i allmänhet icke står under justitieombudsmannens utan under militieombudsmannens tillsyn. Sådant kan förekomma, om åtgärden vidtagits av en ämbetsmyndighet, sammansatt av personer från båda dessa

ämbetsmannakategorier, såsom förhållandet är t. ex. med en inskrivningsrevision. Då det icke kan vara lämpligt, att i ett dylikt fall befogenheten att ställa de felande till ansvar skulle i fråga om vissa av dem tillkomma den ena och beträffande de övriga den andra ombudsmannen, och ej heller att någondera ombudsmannen skulle vara utesluten från rätt till åtal mot personer, vilkas ämbetsutövning i övrigt står under hans tillsyn, torde saken böra ordnas så, att båda ombudsmännen, var för sig, äga åtalsrätt mot samtliga de felande. Därmed följer visserligen att inom ett område av ringa omfattning kommer att finnas möjlighet till att båda ombudsmännen ingripa i samma ärende. Men någon olägenhet härav torde icke vara att befara. En liknande möjlighet till konkurrens har, inom ett mycket vidsträckt område, alltid funnits i fråga om justitieombudsmannen och justitiekanslern, och den senares åtalsrätt skall även framgent omfatta alla de förseelser, som de båda ombudsmännen äga att åtala. Utan särskilt stadgande skall otvivelaktigt en var av dessa högsta åklagare finna det opåkallat och olämpligt att ingripa i ett ärende, som redan upptagits av en med honom likställd myndighet.

2 §. Förslagets 2 § överensstämmer med samma § i gällande instruktion.

3 §. Enligt § 3 i nuvarande instruktion må justitieombudsmannen, om han förmärker, att någon domare, ämbets- eller tjänsteman felat utan vrång avsikt, endast av ovarsamhet, justitiekanslern sådant vid handen giva, likväl utan att sitt tillkännagivande med något påstående beledsaga. Rörande innebörden av denna bestämmelse har i vissa uttalanden om justitieombudsmansämbetets ställning och uppgifter framställts den meningen, att den justitieombudsmannen tillerkända befogenheten att till justitiekanslern överlämna behandlingen av de lindrigare förseelser, om vilka denna § i motsats till den nästföregående handlar, skulle vara avsedd att angiva den enda utväg, som står justitieombudsmannen till buds, om han anser en dylik förseelse böra föranleda någon åtgärd. Justitieombudsmannen skulle i sådant fall icke äga att själv väcka åtal för en förseelse av denna beskaffenhet, och han skulle ej heller vara berättigad att på annat sätt än genom åtal fästa uppmärksamheten på det begångna felet och söka åstadkomma erforderlig rättelse.

Vi hava icke ansett oss äga anledning att ingå i granskning av denna tolkning. Det torde vara tillräckligt att framhålla, att utvecklingen av justitieombudsmannens ämbetsverksamhet faktiskt gått i en helt annan riktning, och att denna utveckling otvetydigt vunnit allmänt stöd och gillande. Stadgandet om vissa ärendens hänskjutande till justitiekanslern lär sedan lång tid tillbaka endast i sällsynta undantagsfall hava tillämpats och torde numera fullkomligt sakna betydelse. I stället har ju-

stitionieombudsmannen ansett sig oförhindrad att, då rättsligt beivrande av en dylik förseelse funnits påkallat, själv anställa åtal. Och justitieombudsmannens ingripande har i ganska vidsträckt omfattning iklätts även andra former än åtalets. Genom direkt hänvändelse till vederbörande ämbetsman, skriftligen eller särskilt vid inspektioner muntligen, har justitieombudsmannen fäst hans uppmärksamhet därpå att han förfarit felaktigt. Om i sådana fall, då en bestämmelse kunnat vara föremål för olika tolkning, justitieombudsmannen velat angiva en viss tolkning såsom den enligt hans mening riktiga, har han lämnat meddelande jämväl härom. Icke sällan har justitieombudsmannen låtit frågan om åtal bero därav, huruvida ämbetsmannen medgivit felet och förklarat sig ämna för framtiden undvika dess upprepande. Ett villkor för dylika ärendens avveckling utan åtal har ock varit, att om det allmänna eller någon enskild genom förseelsen lidit skada, som kunnat och bort gottgöras, den felande lämnat sådan gottgörelse.

Att en återgång från den sålunda angivna utvecklingen skulle ske, torde knappast kunna ifrågasättas. De lindrigare förseelsernas överlämnande till justitiekanslerns behandling skulle innebära en omväg, genom vilken någon fördel icke vore att vinna. Å andra sidan synes det olämpligt, om justitieombudsmannen för sitt inskridande mot dylika förseelser icke skulle hava att tillgå annat medel än åtal. Det allmännas intresse av att rättelse vinnes och liknande förseelser för framtiden undvikas kan ofta lika väl betryggas utan en så sträng åtgärd. För den felande ämbetsmannen innebär det i regel en stor fördel, om saken avvecklas under hand; delar han icke justitieombudsmannens mening om förfarandets felaktighet, står det honom alltid fritt att tillkännagiva detta och underkasta sig den härmed förenade risken, att justitieombudsmannen anställer åtal. Och för bevarande av den ställning i det allmänna medvetandet, som bör tillkomma justitieombudsmansämbetet, är det önskvärt att detta icke måtte nödgas alltför ofta anlita åtalsformen i obetydliga frågor. Den nuvarande, på en långvarig utveckling grundade tillämpningen torde hava träffat det ur praktisk synpunkt rätta, i det att den lämnar justitieombudsmannen fria händer och möjlighet att i varje särskilt fall välja det lämpligaste tillvägagångssättet. Syftet med en jämkning av instruktionens bestämmelse i ämnet bör därför vara att bringa dess lydelse till otvetydig överensstämmelse med praxis.

I enlighet med det sålunda anförda har hänvisningen till justitiekanslern uteslutits ur förslaget. Härav följer utan vidare, att justitieombudsmannen på grund av de allmänna stadgandena i 1 § själv måste hava åtalsrätt även i fråga om lindrigare förseelser. Någon skyldighet att åtala dylika förseelser ålägges honom däremot icke, utan skall han liksom hit-

tills vara berättigad att, om han anser vad i saken förekommit icke vara av beskaffenhet att föranleda åtal, låta därvid bero. Såsom exempel på förhållanden, som kunna föranleda att åtal icke prövas erforderligt, nämnes i förslaget, att rättelse vunnits eller att förklaring, som den felande avgivit, är sådan, att därvid kan få bero. Det överlämnas emellertid åt justitieombudsmannen att pröva, huruvida i fall, då rättelse icke vunnits eller avgiven förklarings innehåll befinnes vara mindre tillfredsställande, åtal bör ske eller icke. Därjämte införes i instruktionen uttrycklig bestämmelse, att justitieombudsmannen kan, där han så prövar erforderligt, särskilt fästa vederbörandes uppmärksamhet därpå att förfarandet varit felaktigt. Innan ett ärende, som ej föranlett åtal, avskrivs från vidare handläggning, får justitieombudsmannen taga under övervägande, huruvida vad som redan förekommit i ärendet kan antagas hava givit vederbörande en tillräckligt klar uppfattning av det felaktiga i hans förfarande — särskilt till efterrättelse för framtiden — eller en erinran därom är behöfelig. Genom den valda ordalydelsen är uttryckt, att justitieombudsmannens erinran icke innebär en disciplinär åtgärd; förslaget avser alltså ingalunda någon rubbning av den grundsatsen, att justitieombudsmannen är endast åklagare utan någon, vare sig disciplinär eller annan, domsrätt.

4 §. Förslagets 4 § skiljer sig i sak från samma § i nuvarande instruktion därigenom, att dels justitieombudsmannens förpliktelse att föra talan mot högsta domstolens ledamöter i enlighet med det vilande förslaget till ändring i 101 § regeringsformen inskränkes till förseelser i sådana mål, som från annan domstol än krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning, dels den bestämmelse om åtal mot regeringsrättens ledamöter, som redan 1909 infördes i nämnda § i regeringsformen, nu upptages även i instruktionen.

5 §. Ur 5 § har uteslutits bestämmelsen om tilltal mot »den i kommandomål konungen rådgivande ämbetsman». Då härmed sedan lång tid tillbaka avses chefen för vederbörande försvarsdepartement, följer justitieombudsmannens förpliktelse att föra dylik talan av vad som är stadgat om åtal mot statsrådets ledamöter, och nämnda bestämmelse är därför obehöfelig. Övriga ändringar i samma § äro endast redaktionella.

6 §. I 6 § har, förutom en del redaktionella jämkningar, vidtagits den ändring i sak, att justitieombudsmannen förklarats böra iakttaga ett förfarande, vartill han enligt nuvarande lydelse endast är berättigad, nämligen att, innan åtal anställes mot en ämbetsman, lämna denna tillfälle att yttra sig över den anmärkning, som förekommit mot honom. Att förklaring sålunda åtminstone i regel inhämtas före åtals anställande synes överensstämma med god ordning och har utan tvivel även förut tillämpats.

Bestämmelserna i 7 § hava dels underkastats vissa redaktionella jämkningar dels förtydligats i det avseendet, att den justitieombudsmannen ålagda ansvarigheten för hans ombuds åtal och påstående skall gälla i förhållande till samtliga ombud. 7 §.

I 8 § hava vissa i detalj gående och delvis föräldrade bestämmelser utbyts mot en allmännare avfattning, utan att dock härmed avsetts någon ändring i sak. 8 §.

Instruktionens från 99 § regeringsformen hämtade föreskrift om justitieombudsmannens tillgång till alla domstolars, kollegiers och ämbetsverks protokoll och handlingar gör icke något undantag för handlingar, som på grund av tryckfrihetsförordningens stadganden eller någon med stöd av dem meddelad bestämmelse äro hemliga. Huruvida detta oaktat även justitieombudsmannen är utesluten från att taga del av hemliga handlingar annat än i den mån och i den ordning, tryckfrihetsförordningen det medgiver, är en fråga, som hittills icke blivit närmare prövad. Justitieombudsmannen har för sin verksamhet, inom det område där denna väsentligen rört sig, icke i någon större utsträckning haft behov av tillgång till sådana handlingar. Dock saknar frågan ingalunda betydelse för justitieombudsmannen, icke ens vad angår hans tillsyn å domareverksamheten. Exempelvis må erinras om att enligt det förslag till ändrad lydelse av 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen, som av detta års senare riksdag antagits såsom vilande, domstolarnas protokoll i vissa mål, där offentlighet kan medföra våda för rikets säkerhet, i allmänhet icke skola få utlämnas. Tydligt är, att justitieombudsmannen bör äga att övervaka rättskipningen även i dessa mål, och att detta för honom skulle försvåras, om han icke utan vidare kunde utfå protokollen i desamma.

I vida högre grad kommer emellertid frågan om tillgång till hemliga handlingar att erhålla betydelse för militieombudsmannen. Hans verksamhet inäste ofta beröra förhållanden, som icke kunna utredas och granskas, utan att han får taga del av dylika handlingar. Det är därför nödvändigt, att i sammanhang med militieombudsmansämbetets inrättande klargöres, vilken befogenhet i detta avseende skall tillkomma dess innehavare; och vad härutinnan skall gälla för honom bör äga tillämpning även beträffande justitieombudsmannen.

Av tryckfrihetsförordningens stadganden framgår enligt vår uppfattning, att de icke inskränka justitieombudsmannens tillträde till ämbetsverkens handlingar och lika litet skola få någon sådan betydelse för militieombudsmannen. Dessa stadganden gälla handlingars utlämnande åt allmänheten, särskilt för befordrande till trycket, men de avse säkerligen icke att reglera handlingars tillhandahållande för den enligt andra grund-

lagsstadganden anordnade offentliga kontrollen. För ett särskilt fall, nämligen såvitt angår militära handlingar, finnes i tryckfrihetsförordningen stadgat, att genom beslut om deras hemlighållande konstitutionsutskottets, statsutskottets och statsrevisorernas rätt ej inskränkes. Härav torde icke böra dragas den slutsatsen, vare sig att kontrollmyndigheterna icke skulle äga fri tillgång till andra hemliga handlingar, om vilka någon motsvarande bestämmelse ej meddelats, eller att det fria tillträdet till de hemliga militära handlingarna ej skulle gälla andra än de uppräknade institutionerna och således ej justitieombudsmannen. Då vid 1896 års riksdag förslag till de ännu gällande bestämmelserna om militära handlingar antogs såsom vilande, voro meningarna synnerligen delade, huruvida nämnda förbehåll om kontrollinstitutionernas rätt borde införas i grundlagstexten. Den dåvarande chefen för justitiedepartementet betecknade detsamma såsom fullständigt obehövt. Och konstitutionsutskottet, som för sammanjämkning av kamrarnas skiljaktiga beslut i ämnet framlade det sedermera antagna förslaget, erinrade därvid om att vid utskottets föregående behandling av detta ärende utskottet ansett det vara satt utom allt tvivel, att utskottets och statsrevisorernas grundlagsenliga rätt genom det ifrågasatta lagförslaget icke kunde varda inskränkt; men då andra kammaren funnit nödigt, att en uttrycklig bestämmelse därom bleve införd, hade utskottet för undanröjande av all tvekan ansett lämpligt att sammanjämka de olika besluten på det sätt, att andra kammarens beslut i förevarande hänseende upptoges i sammanjämningsförslaget. Någon motsvarande bestämmelse finnes ej i det den 20 december 1912 av en kommitté avgivna förslaget till tryckfrihetsordning, och i motiveringen till förslaget har, såsom en allmän anmärkning vid de däri uppställda undantagen från offentlighetsprincipen, framhållits, att det icke funnits behövt eller lämpligt att — såsom i gällande lag i ett enstaka fall skett — i lagtexten giva uttryck åt det självklara förhållande, att dessa undantag icke verka inskränkning i den kontroll över statsförvaltningen, som lagenligt skall utövas. På en liknande uppfattning beror utan tvivel, att icke i nyssberörda förslag till ändring av 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen gjorts något förbehåll om justitieombudsmannens rätt att utfå protokollen i de mål förslaget avser; det har ansetts, att protokollens förklarande för hemliga icke inverkar på denna rätt.

Om alltså tryckfrihetsförordningens bestämmelser angående vissa handlingars hemlighållande icke äga tillämpning mot justitieombudsmannen, kan någon tvekan ej heller råda därom, att den genom 99 § regeringsformen och 8 § i instruktionen honom beredda tillgången till ämbetsverkens och ämbetsmännens handlingar avser handlingar av alla slag och även sådana, som för allmänheten äro hemliga. Detsamma skall då gälla

om militieombudsmannen. Att genom ett tillägg till den äldre bestämmelsen låta en uttrycklig föreskrift i ämnet inflyta i instruktionerna anse vi under sådana förhållanden icke vara erforderligt.

Det resultat, vartill man sålunda kommit, torde ock ur praktisk synpunkt vara tillfredsställande. Det viktiga medborgerliga förtroendeuppdraget att vara riksdagens ombudsman kan icke antagas bliva överlämnat åt någon sådan person, att hemliga handlingars utgivande till honom skulle vara förenat med våda för det allmänna. Även om utgivandet skulle bero på tillstånd i varje särskilt fall, kan det knappast tänkas, att dylikt tillstånd någonsin skulle förvägras. Vid den granskning av statsförvaltningen, som olika riksdagsutskott och statsrevisorerna verkställa, står tillgång till en stor mängd hemliga handlingar öppen för ett avsevärt antal personer, utan att detta ansetts innebära någon risk. Å andra sidan skulle det för ombudsmännen — i synnerhet för militieombudsmannen — mången gång kunna bliva i hög grad hinderligt, om tillstånd skulle behöva inhämtas. Framför allt kunde svårighet och tidsutdräkt uppstå, om under en inspektionsresa det befundes erforderligt att taga del av en hemlig handling, till vars utbekommande tillstånd icke på förhand utverkats. I sakens natur ligger, att i den mån föreskrifter meddelats om försiktighetsmått vid utlämnade hemliga handlingars förvarande, om tiden för deras återställande eller dylikt, även ombudsmännen böra rätta sig efter dessa föreskrifter.

Första och tredje styckena i 9 § motsvara i huvudsak § 9 i gällande instruktion. Av de i 3 § vidtagna ändringar följer, att i förevarande § hänvisningen till justitiekanslern bör utbytas mot åläggande för justitieombudsmannen att iakttaga det förfarande, varom stadgas i 3 § med dess ändrade lydelse. Angående inkommande klagomål har hittills den förut-sättning varit stadgad, att de skola vara styrkta genom »fullständiga handlingar och bevis». Det torde vara uppenbart, att om denna bestämmelse tolkas efter ordalagen, genom densamma väl stränga anspråk skulle ställas på klaganden. Och faktiskt läser knappast hava ifrågakommit, att varje klagan, som ej åtföljts av »fullständig» utredning, av denna anledning blivit avvisad. Det synes därför vara lämpligt att förmildra nämnda bestämmelse genom uteslutande av ordet »fullständiga».

Det torde lätt nog kunna inträffa, att en klagande misstager sig om gränsen mellan de båda ombudsmännens verksamhetsområden, och särskilt förefaller det sannolikt att, åtminstone under den närmare framtiden, justitieombudsmannen stundom kan komma att anlitas för klagomål, som det ankommer på militieombudsmannen att handlägga. Den ombudsman, som mottagit klagomålet, bör då hänvisa klaganden till den andra ombudsman-

nen. Dock synes det ej vara lämpligt att stadga någon ovillkorlig skyldighet härtill; är klagomålet av den beskaffenhet, att det uppenbarligen ej förtjänar avseende, bör det vara den förre ombudsmannen obetaget att utan vidare för sin del avföra ärendet. Bestämmelse om sådan hänvisning har införts i andra stycket av 9 §.

Att justitieombudsmannen icke blott äger upptaga mål, i vilka anmälan gjorts, utan lika väl är berättigad och skyldig att ingripa mot missförhållanden, som på annat sätt kommit till hans kännedom, synes så tydligt framgå särskilt av bestämmelserna i 1 §, att något ytterligare stadgande därom icke erfordras. Detsamma skall uppenbarligen gälla om militieombudsmannen.

10 §. Enligt nuvarande instruktions § 10 åligger det under viss förutsättning justitieombudsmannen att omhändertaga en av justitiekanslern avvisad klagan, »evad målet är av allmän vikt eller icke». Efter de i 3 § vidtagna ändringarna synas dessa ord sakna betydelse, och de hava därför nu utslutits. Då det icke gärna kan åläggas justitieombudsmannen att med uppmärksamhet följa alla till justitiekanslern inkommande ärenden, har den förres skyldighet att taga befattning med ett dylikt klagomål gjorts beroende av anmälan från den klagande. Övriga ändringar i förevarande § äro endast redaktionella.

11 §. Stadgandena i § 11 av gällande instruktion äro till sin innebörd ganska dunkla. Om med dem skulle vara åsyftat, att justitieombudsmannen vid sin granskning av förhållandena inom ett ämbetsverk borde inskränka sig till sådant, i avseende varå funnes särskild anledning att befara någon felaktighet, och att en allmän, även till andra förhållanden utsträckt granskning endast skulle få ske genom Kungl. Maj:ts försorg, har justitieombudsmannen enligt praxis intagit en väsentligt friare ställning. Vid de inspektioner, han företager hos domare och andra myndigheter, omfattar hans granskning, i den mån tid och andra omständigheter det medgiva, allt som hör till vederbörandes ämbetsutövning. Utan tvivel bör ock så vara förhållandet. Någon sådan anmälan till Kungl. Maj:t angående allmän inspektion av domstol eller ämbetsverk, som i nämnda § omförmäles, torde däremot icke hava förekommit, i varje fall icke under senare tid. Hittillsvarande § 11 har därför såsom betydelselös och möjlig vilseledande ansetts böra utgå ur instruktionen.

Förslagets 11 § motsvarar § 12 i gällande instruktion med någon jämkning i avfattningen.

12 §. Den enligt § 13 i instruktionen justitieombudsmannen tillagda befogenheten att genom resor förskaffa sig upplysningar om lagskipningens tillstånd har, som bekant, i stor utsträckning av honom begagnats, och

dylika inspektionsresor höra numera till de viktigaste delarna av hans ämbetsförvaltning. Bestämmelsen i ämnet, vilken har sin plats i 12 § av förslaget, synes därför komma att bättre motsvara såväl sin betydelse som den nuvarande tillämpningen, om den ändras därhän, att justitieombudsmannen skall årligen företaga inspektionsresor. Då tillsyn å lagskipningens tillstånd visserligen utgör det förnämsta ändamålet för dessa resor men även andra förhållanden inom området för hans ämbetsutövning kunna avses med desamma, har ett tillägg gjorts i sådant hänseende.

Det skulle kunna ifrågasättas att i instruktionen införa bestämmelse om rätt för justitieombudsmannen att även genom ombud inhämta de upplysningar om faktiska förhållanden, som kunna erfordras för utredning av någon under hans behandling varande angelägenhet. Justitieombudsmannens befogenhet härtill synes emellertid icke, lika litet som hans rätt att enligt 6 § till rättegångsombud välja den han finner lämpligast oavsett ämbetsställning och boningsort, skäligen kunna dragas i tvivelsmål. Hans handlingsfrihet i dessa avseenden torde icke vara underkastad annan begränsning än som, med hänsyn till kostnadernas betäckande, kan följa av beloppet å de till hans förfogande ställda expensmedlen.

I 13 §, som motsvarar § 14 i gällande instruktion, har det numera betydelselösa stadgandet om justitieombudsmannens rätt att i sin redogörelse till riksdagen anmärka bristerna i »allmänna hushållningen» utelämnats. På samma sätt har förfarits med bestämmelsen om hans skyldighet att förutom de berättelser, som avgivas vid riksdagarna, årligen mellan dessa genom trycket kungöra ett utlåtande i vissa avseenden. Denna bestämmelse fanns tidigare intagen även i 100 § regeringsformen. Oaktat densamma därifrån uteslöts redan vid årliga riksdagars införande, har den fått kvarstå i instruktionen men uppenbarligen saknat all betydelse. Att skyldigheten till berättelses avgivande vid riksdagarna förklarats gälla endast vid lagtima riksdagar överensstämmer likaledes med nämnda § i regeringsformen. Bestämmelserna om redogörelse för riksdagsskrivelsers behandling hava sammanförts och förtydligats. Jämväl i övrigt innebär förslaget beträffande denna § ej någon ändring i sak.

13 §.

14—18 §§ i förslaget motsvara §§ 15, 16, 18—20 i gällande instruktion. De vidtagna förändringarna avse att åstadkomma en tydligare och mera tidsenlig avfattning utan att innebära någon olikhet i sak. Vad angår det i sista punkten i nuvarande § 20 innefattade stadgandet, att justitieombudsmannen skall vidtaga åtgärd för upphävande av sådana lagar och författningar, vilka han ej finner stå i förening med antagna regeringslagar, torde detta stadgande hava avsett de år 1809—1810 antagna »regeringslagar» och numera, då så lång tid förflutit från regeringsformens

14—18 §§.

och övriga grundlagars tillkomst, få anses överflödigt. Nämnda stadgande har därför i förslaget uteslutits.

§ 21 i nuvarande instruktion är alldeles föråldrad och har därför icke upptagits i förslaget.

19 §.

19 § i förslaget motsvarar § 17 i gällande instruktion. Den vidtagna nedflyttningen av denna § har haft till ändamål att undvika avbrott i följderna av de §§, som handla om justitieombudsmannens befattning med lagstiftningen och därmed sammanhängande förhållanden.

De jämkningar, som vidtagits i lydelsen av samma §, torde endast i vad de avse fånglistorna erfordra någon förklaring. Enligt kungl. kungörelserna den 9 november 1906 angående fångförteckningar och rapporter från fängelserna och tvångsarbetsanstalterna i riket samt den 16 december 1910 angående fångförteckningar och rapporter från straffängelserna i riket skola dylika handlingar för alla fångvårdsanstalter, härunder inbegripna jämväl militärhäkten och arrester, inkomma till justitieombudsmannen liksom till justitiekanslern. Det i instruktionen använda uttrycket »fånglistor», vilket utan tvivel bör anses innefatta såväl fångförteckningarna som de i nämnda kungörelser även omförmälda rapporter och mönsterrullor, har i förslaget bibehållits. Beträffande sådana listors överlämnande för granskning synes den ändring lämpligen kunna vidtagas, att listor för militärhäkten och arrester ej längre skola ingå till justitieombudsmannen utan endast till militieombudsmannen. I övrigt torde justitieombudsmannen fortfarande böra erhålla fullständiga fånglistor. Att härom förordna ankommer emellertid på Kungl. Maj:t. Någon begränsning i justitieombudsmannens åliggande att besöka fängelserna torde ej böra vidtagas. Då efter den ifrågasatta förändringen beträffande fånglistorna någon full likställighet i detta avseende ej längre skulle finnas mellan justitieombudsmannen och justitiekanslern, har den förut gällande bestämmelsen i ämnet ansetts lämpligen kunna utbytas mot föreskrift, att de fånglistor, som enligt särskilda författningar inkomma till justitieombudsmannen, skola av honom granskas. Instruktionen förutsätter alltså utfärdande av sådana författningar genom Kungl. Maj:ts försorg.

20 §.

20 § i förslaget motsvarar § 22 i gällande instruktion.

21—24 §§.

21—24 §§, som handla om justitieombudsmansexpeditionen och därmed sammanhängande förhållanden, motsvara §§ 23 och 24 i nuvarande instruktion. Den senare har uppdelats i tre §§. Härvid har bestämmelsen om att under justitieombudsmannens ämbetsresor vissa brådskande göromål skola utföras av »den tjänsteman, som expeditionen i huvudstaden förestår», underkastats den ändring, att justitieombudsmannen

skall bemyndiga en tjänsteman vid expeditionen att utföra dessa göromål. Övriga jämkningar äro blott formella.

Enligt den såsom vilande antagna, ändrade lydelsen av 97 § regeringsformen och 68 § riksdagsordningen göres ej någon ändring i det förhållandet, att justitieombudsmannens utsedda efterträdare förutsättes tillfälligt utöva ämbetet endast under den tid justitieombudsmannen kan vara av svår sjukdom eller annat laga förfall därifrån hindrad. Vid propositionens behandling inom konstitutionsutskottet uppstod fråga, huruvida semesterledighet kunde anses inbegripen under vad sålunda är stadgat om laga förfall. I anledning härav framhölls i utskottets utlåtande, att beviljad tjänstledighet enligt praxis ansåges såsom laga förfall för statsråd. Då det icke funnes anledning att tolka begreppet »laga förfall» strängare i fråga om riksdagens ombudsmän än beträffande statsråd, syntes bibehållandet av gällande grundlagsstadgande i ämnet alltså icke lägga hinder i vägen att, därest så funnes lämpligt, i respektive instruktioner inrymma bestämmelser om att ombudsmännen må äga rätt till semesterledighet.

25 §.

En sådan bestämmelse har nu införts i 25 §, där tillika upptagits stadgande, att justitieombudsmannen äger bestämma om semester och annan ledighet för tjänstemännen vid justitieombudsmansexpeditionen samt om vikarier för dem under ledighet. Det har härvid förutsatts, att längden av tjänstemännens semester kommer att på justitieombudsmannens förslag bestämmas av riksdagen i sammanhang med fastställande av staten för justitieombudsmansexpeditionen.

Enligt föreskrift i nuvarande instruktion har justitieombudsmannen hittills vid ledighet måst avstå halva sin avlöning till ersättaren. Att såsom allmän regel fordra detta är uppenbarligen obilligt och strider mot vad som eljest plägar gälla beträffande ämbetsmäns avlöning under ledighet. I begreppet semester ligger, att under denna skall åtnjutas full avlöning, och stadgande härom har nu i fråga om justitieombudsmannen införts i förslaget till instruktion. Även vid annan ledighet på grund av laga förfall är den hittills gällande regeln för sträng. Bestämmelser om de avdrag, som för ledighet av annat slag än semester skola göras från justitieombudsmannens avlöning, synas emellertid icke hava sin plats i instruktionen utan i särskilda avlöningsregler, som vidfogas staten för justitieombudsmansexpeditionen. I dem torde jämväl böra angivas grunderna för ersättarens avlöning under hans utövning av justitieombudsmansämbetet samt beträffande tjänstemännen vid expeditionen böra meddelas bestämmelser om avdrag från avlöningen vid annan ledighet än semester och om ersättning till vikarier. Dylika avlöningsbestämmelsers antagande torde

böra ankomma på initiativ inom riksdagen eller från justitieombudsmannen själv, och utarbetande av förslag till desamma synes icke ingå i det oss givna uppdraget.

Förslaget till instruktion för militieombudsmannen.

Förslaget till instruktion för militieombudsmannen har sina förutsättningar i den allmänna karaktär, som de vilande grundlagsbestämmelserna givit åt militieombudsmansämbetet såsom en motsvarighet till justitieombudsmansämbetet för ett speciellt område, den militära rättskipningen och förvaltningen. Vid utarbetande av förslaget till instruktion för det nya ämbetet hava vi, såsom förut antytts, ansett oss böra så nära som möjligt följa det äldre ämbetets instruktion och i alla tillämpliga delar upptaga samma bestämmelser. Skulle erfarenheten giva vid handen, att militieombudsmannen för sitt speciella ämbetsområde behöver även andra och särskilda föreskrifter, måste det bliva framtidens sak att meddela sådana, sedan ämbetet någon tid fått praktiskt verka. För vår del hava vi inskränkt oss till att dels närmare utveckla och begränsa ämbetets uppgifter dels ock i de från instruktionen för justitieombudsmannen upptagna bestämmelserna göra vissa mindre jämkningar och tillägg, som redan nu vid det nya ämbetets tillkomst framstå såsom påtagligen erforderliga.

1 §. I 1 §, som motsvarar 1 § i förslaget till instruktion för justitieombudsmannen, angivas militieombudsmannens ämbetsuppgifter i överensstämmelse med de grunder, som föreskrivas i 96 § regeringsformen enligt dess såsom vilande antagna lydelse.

Med hänsyn till det sätt, varpå nämnda uppgifter bestämmas, erfordras tydligen icke någon motsvarighet till den beträffande justitieombudsmannen meddelade föreskriften om justitiekanslerns och den andre ombudsmannens undantagande från hans tillsyn.

2 §. 2 § har till ändamål att närmare angiva området för militieombudsmannens ämbetsutövning. Liksom enligt 1 § lägges hans uppgift så, att han särskilt har att övervaka efterlevnaden av författningar, som avse försvarsväsendet eller äga tillämpning inom detsamma. Dock åsyftar förslaget ingalunda, att hans tillsyn skulle vara inskränkt till allenast sådan ämbetsutövning, som är direkt reglerad genom stadganden i författningar. Liksom i fråga om justitieombudsmannen ligger det i sakens natur, att där särskild bestämmelse i visst avseende saknas, vederbörande ombudsman likväl skall äga tillse, att ämbetsmännen så förfara, som överensstämmer

med gällande författningars grund och mening, så att det allmänna bästa iakttages och på samma gång enskilda åtnjuta rätt och billighet.

Den gjorda uppräknigen av författningar är, såsom förslagets lydelse även utvisar, icke avsedd att vara fullständig utan endast att framhålla de viktigaste huvudgrupperna av de bestämmelser inom det militära området, vilkas tillämpning skall ställas under militieombudsmannens kontroll. Till största delen sammanfaller denna uppräkning med den redogörelse i samma ämne, som innefattades i propositionen om förenämnda grundlagsändringar och av konstitutionsutskottet lämnades utan erinran. Ett par nya huvudgrupper hava emellertid tillagts, varjämte några av de i propositionen upptagna blivit på ett fylligare sätt angivna. Därvid har även den för nu fungerande civilkommission utfärdade instruktionen tjänat till jämförelse, och vissa punkter äro formulerade i anslutning till denna instruktion.

Såsom den första gruppen av författningar nämnas strafflagstiftningen för krigsmakten, lagstiftningen om krigsdomstolar och om rättegången därstädes samt andra författningar, i den mån de skola tillämpas av sådan domstol. Så är förhållandet särskilt med vissa delar av allmänna strafflagen. Att dessa lagars och författningars efterlevnad faller under militieombudsmannens kontroll, följer direkt av regeringsformens grundläggande bestämmelser om hans ämbete.

Härnäst upptagas värnpliktslagen samt övriga bestämmelser om värnpliktigas inskrivning, redovisning och tjänstgöring. Dylika bestämmelser innefattas särskilt i den s. k. inskrivningsförordningen. Det torde vara uppenbart och är även i den anförda propositionen förutsatt, att den militära förvaltning, som regleras genom dessa författningar, skall stå under militieombudsmannens tillsyn.

Då militieombudsmannen bör ägna uppmärksamhet även åt motsvarande förhållanden i fråga om den vid krigsmakten fast anställda personalen, har ett tillägg om kontroll å efterlevnaden av gällande bestämmelser angående dennas antagande och entledigande gjorts till den i propositionen förekommande uppräknigen. Jämväl bestämmelser om deltagande i de för krigsmakten anordnade utbildningskurser hava ansetts böra särskilt nämnas.

Med den följande punkten, bestämmelser om krigsmäns behandling och omvårdnad, kommer man in på ett av civilkommissionens förnämsta verksamhetsområden, och även själva formuleringen är gjord i anslutning till civilkommissionens instruktion, enligt vilken kommissionen äger att undersöka, huruvida truppens, särskilt de värnpliktigas, behandling och omvårdnad giva anledning till erinringar. Såsom framgår av den till

grund för instruktionen liggande motiveringen, till vilken hänvisas även i förenämnda proposition, avses härvid med »omvårdnad» särskilt att i fråga om beklädnad, kost och bostäder allt ordnas för manskapet på bästa möjliga sätt.

De här efter följande tre författningskategorierna avse ämnen, som falla inom den andra av civilkommissionens huvuduppgifter, nämligen tillsynen över försvarsväsendets ekonomiska angelägenheter och all försvarsmateriell av olika slag.

Här upptagas först bestämmelser om förvaltningen av de till försvarsväsendet anslagna medel samt av försvarsväsendet tillhörande fastigheter. Vidare nämnas bestämmelser om statens upphandlings- och entreprenadväsen, i vad de äga tillämpning inom försvarsväsendet, om anskaffande, underhåll och vård av materiell, anskaffande och användande av andra förnödenheter samt utförande av arbete för försvarsväsendets behov. Såsom exempel å författningar av dessa båda slag erinras i propositionen dels om de för penningförvaltningen och därmed sammanhängande angelägenheter gällande kassa- och avlöningsreglementen, dels om förordningen angående statens upphandlings- och entreprenadväsen, dels ock om de för armén — med motsvarighet för marinen — utfärdade vapenvårds-, artillerimateriell-, kasernvårds-, ingenjörmateriell-, intendenturmateriell-, fredsförplägnads- och sjukvårdsmateriellreglementen samt instruktionen för arméns intendenturförråd. Jämväl angående förvaltningen av lantförsvaret tillhörande fastigheter finnes en särskild förordning. I övrigt gäller på detta område en mångfald olika bestämmelser. De av oss valda uttrycken i instruktionen torde få anses innefatta samtliga här uppräknade författningar och övriga bestämmelser av samma karaktär.

Rörande kontroll å vissa sidor av krigsberedskapen stadgas i civilkommissionens instruktion, att kommissionen äger undersöka, huruvida försvarsmedlen i fråga om utrustning och dylikt äro i ett sådant skick, att de vid fredsbrott kunna fungera på ett tillfredsställande sätt. Såsom motsvarighet härtill nämner föreliggande förslag tillsyn å efterlevnaden av »bestämmelser om förråd, utrustning och dylikt, som avser krigsberedskap». Den enligt denna formulering åt militieombudsmannen anförtrodde uppgift synes vara tillräckligt vidsträckt hållen för tillgodoseende av det syfte, som i propositionen angives sålunda, att folkrepresentativ tillsyn däröver, att försvarsmöjligheterna stå effektivt till buds, när helst fredsbrott kan inträffa, måste anses såsom en viktig förutsättning för det allmänna förtroendet till försvarsväsendet, särskilt med hänsyn därtill att den offentliga kritiken i regel är utesluten från hithörande, av naturliga skäl hemliga förhållanden, Å andra sidan ligger en begränsning däri, att endast bestämmelser om

förråd, utrustning och »dylikt» upptagas. Och över huvud taget gäller särskilt angående denna punkt, liksom i allmänhet i fråga om allt vad som i instruktionen blivit anfört till utvecklande av militieombudsmannens ämbetsuppgifter, att hans ingripande icke kan gå utanför de gränser, som följa av ämbetets i de vilande grundlagsförslagen angivna karaktär, och vilka vi ansett oss böra genom en särskild § i instruktionen (3 §) närmare markera.

I huvudsaklig överensstämmelse med propositionen omförmälas slutligen i denna § bestämmelser om expedierande av beslut och om förvarande och tillhandahållande såväl av koncept till utgående expeditioner som av andra handlingar. Av det nya ämbetets natur och motsvarighet till justitieombudsmansämbetet bör följa, att militieombudsmannen har att utöva vederbörlig kontroll över dessa sidor av den militära förvaltningen, liksom justitieombudsmannen alltid gjort inom den civila.

Då det vilande grundlagsförslaget, vilket såsom kvalifikation för militieombudsmannen uppställer fordran på »lagkunskap», däremot icke hos honom förutsätter militär fackkunskap, synes härav bliva en given följd, att hans kontrollerande myndighet icke kan vara avsedd att omfatta vissa rent fackmässiga sidor av försvarsväsendets organisation och verksamhet. At detta förhållande torde böra givas uttryck i instruktionen. Å andra sidan kan därvid gränsen för hans verksamhetsområde icke uppdragas så, att frågor av militärt fackmässigt eller, såsom termen lämpligen torde kunna avfattas, militärteknisk natur utan vidare ställas utanför det samma. De flesta angelägenheter inom försvarsväsendet kunna ju i större eller mindre mån sägas vara av denna natur, och genom deras utslutande skulle därför militieombudsmansinstitutionen kunna bliva en form utan innehåll. Om militieombudsmannen bör gälla vad som vid civilkommissionens inrättande anfördes om denna, nämligen att den stadgade kontrollens förnämsta uppgift skall vara att undersöka dels förvaltningen av de till försvaret anslagna medel dels de värnpliktigas behandling och vård. Vid granskning av militära anskaffningar och annan medelsförvaltning inom försvarsväsendet kan det emellertid, även om granskningen endast åsyftar tillgodoseende av statsverkets ekonomiska intressen, ofta icke undvikas att beröra frågor av militärteknisk art. Och likaledes torde det mången gång icke låta sig göra att gå till grunden med undersökning av manskaps behandling, utan att man ställes inför någon dylik fråga. Vad som bör undantagas synes därför vara icke vissa militära frågor utan allenast sådan granskning av förekommande frågor, för vilken erfordras en fackkunskap, som militieombudsmannen icke kan förutsättas besitta. I förslaget uttryckes detta så, att det ej tillkommer

3 §.

militieombudsmannen att ur militärteknisk synpunkt utöva tillsyn å militära anordningar. Under nämnda synpunkt innefattas härvid även den strategiska och den taktiska. Såsom exempel på de förhållanden inom försvarsväsendet, där det militärtekniska måste anses vara dominerande, må nämnas planer för krigsmaktens sammandragning eller verksamhet under krigstid eller vid krigsfara, frågor om övningarnas tekniska anordning, frågor om konstruktionen av vapen och annan för krigsbruk avsedd materiell, av krigsfartyg samt av rikets fästningsverk och andra fasta försvarsanstalter. Att åstadkomma någon fullständig uppräknig är tydligen icke möjligt. Ur andra synpunkter än den militärtekniska skall däremot militieombudsmannen enligt förslaget äga att kontrollera även militära anordningar, som icke äro av så övervägande teknisk natur, att de undandraga sig hans bedömande. Om t. ex. en militär anskaffning skett på sådant sätt, att statsverkets ekonomiska intressen, med överträdelse av gällande bestämmelser eller annorledes, icke vederbörligen iakttagits, eller om det anskaffade vidlådes av brister, angående vilka han kunnat bilda sig en tillförlitlig uppfattning, skall han vara befogad att ingripa. Likaså skall det icke tillkomma honom att kontrollera övningarnas militära lämplighet, men väl att tillse, att de icke innebära oskäligen ansträngning av manskapet. Och det förhållandet, att han icke får utöva någon tillsyn ur militärteknisk synpunkt, bör icke anses utgöra hinder för honom att i motiveringen till en ur annan synpunkt framställd anmärkning mot en åtgärd utveckla, att denna uppenbarligen icke varit nödvändig ur militärteknisk synpunkt.

Till ytterligare belysning av vad den föreslagna bestämmelsen enligt vår mening skall innebära tillåta vi oss att i största korthet redogöra för ett par från civilkommissionens verksamhetsområde hämtade fall, i vilka ingripande ägt rum från kommissionens sida, samt till denna redogörelse anknyta uttalanden, i vad mån och på vilka grunder befogenhet att taga befattning med liknande förhållanden synes böra tillkomma militieombudsmannen. En sådan sammanställning torde så mycket mer kunna äga betydelse, som det icke lär kunna komma i fråga, att militieombudsmannens behörighet ur förevarande synpunkt skulle bliva mer begränsad än civilkommissionens.

Vid en marschövning hade den befälhavande officeren, i anledning därav att från manskap under en rast förekommit rop efter vatten, avskilt en del av manskapet, inom vilken han funnit antagligt att de personer, som höjt ropen, befunno sig, och låtit denna del marschera en längre väg än det övriga manskapet, varav även föranletts, att samma del fått åtnjuta väsentligt kortare rastetid än huvudstyrkan. Civilkommissionen gjorde anmärkning häremot på den grund, att marschförlängningen skulle

hava inneburit en tillrättavisning. Officern bestred detta och gjorde gällande, att med berörda åtgärd från hans sida avsetts att förbättra de brister i marschdisciplinen, som under marschen framträtt.

§. Om en dylik förlängd marsch utgör en s. k. straffmarsch, står den i strid med gällande bestämmelser, och militieombudsmannen skall därför vara berättigad att påkalla undersökning, huruvida så varit förhållandet. Likaså måste det anses falla inom militieombudsmannens behörighet att tillse, om marschförlängningen inneburit en för sträng behandling av manskapet.

Ett annat ingripande från civilkommissionen avsåg det förhållandet, att de vid en viss ammunitionsfabrik använda maskinerna för laddning av patroner syntes vara felaktiga. Vid laddningen erhöll nämligen en del patroner ingen eller endast obetydlig krutsats, medan andra patroner fingo så stark krutsats, att vid skottens avlossande förefanns synnerlig fara, att gevären skulle sprängas sönder. Sprängning av gevär hade ock förekommit, varjämte en stor mängd patroner måst kasseras.

Även med ett dylikt fall synes militieombudsmannen icke kunna fränkännas behörighet att ur vissa synpunkter taga befattning. På grund av maskinernas felaktighet kan det vara befogat att begära undersökning, huruvida vid anskaffande av desamma nödig omtänksamhet visats genom att anställa prov å deras brukbarhet och tillförsäkra statsverket säljarens garanti för denna. Risken för gevärsprängningar och för patroners bristande användbarhet berör likaledes ett betydande ekonomiskt intresse, som militieombudsmannen äger att bevaka. Och jämväl ur den synpunkten, att med dylika sprängningar är förenad stor fara för människoliv, bör det tillkomma honom att påkalla åtgärder för missförhållandenas avhjälpande.

I 4 § har för angivande av de fel, som militieombudsmannen förnämligast bör anmärka och beivra, först upptagits vad i detta avseende är stadgat för justitieombudsmannen enligt § 2 i hans instruktion. De där meddelade bestämmelserna synas nämligen, i vad enligt desamma vissa brott ur subjektiv synpunkt företrädesvis påkalla beivran, väl lämpa sig såsom vägledning även för militieombudsmannen. Den i samma § angivna objektiva synpunkten, att ett fel bereder allmän osäkerhet för medborgares rättigheter, äger likaledes stor betydelse inom militieombudsmannens verksamhetsområde. Härutöver har emellertid gjorts ett tillägg, enligt vilket med fel av nämnda beskaffenhet likställas sådana, som kunna föranleda, att anstalter inom försvarsväsendet icke uppfylla sitt ändamål. Detta tillägg synes lämpligt och behöfligt särskilt i betraktande därav, att det nya ämbetet väsentligt mer än det äldre får till uppgift att taga befattning med praktiska förvaltningsfrågor. Erinras må, att stad-

gandena i förevarande § icke avse omfattningen av militieombudsmannens behörighet; de hava endast till ändamål att såsom särskilt betydelsefulla framhålla vissa synpunkter, som han inom de genom 1—3 §§ angivna gränserna för sin behörighet bör anlägga vid utövningen av sin kontrollerande verksamhet.

5—12 §§. 5—12 §§ äro upptagna från det föregående förslaget, där de äga motsvarighet i 3, 4, 6—10 och 12 §§. De röra formerna för utövning av militieombudsmannens tillsynsmyndighet; att de båda ombudsmännen böra i huvudsak likställas i detta avseende, följer av de i regeringsformen angivna gemensamma grunderna för deras verksamhet.

5 och 11 §§ i förslaget till instruktion för justitieombudsmannen sakna motsvarighet i det nu förevarande. Att utföra den i förstnämnda § omförmälda talan mot ledamot av statsrådet skall enligt 106 § regeringsformen, i vilken någon ändring ej är föreslagen, fortfarande tillkomma justitieombudsmannen ensam. Även sådan talan mot fullmäktig i riksbanken eller i riksgäldskontoret, varom 11 § handlar, skall tydligen alltid utföras av justitieombudsmannen.

13 §. Skyldigheten att till riksdagen inkomma med förteckningar å riksdagskrivelser till Kungl. Maj:t och de i anledning av dem vidtagna åtgärder synes icke lämpligen kunna uppdelas på de båda ombudsmännen utan fortfarande böra åligga endast justitieombudsmannen. Med det undantag, som föranledes härav, hava bestämmelser motsvarande 13 § i förslaget till instruktion för justitieombudsmannen upptagits i samma § av förevarande förslag.

14—17 §§. De i 14, 15, 17 och 18 §§ i föregående förslag innefattade bestämmelserna om justitieombudsmannens rätt att rörande brister i lagstiftningen m. m. göra framställningar hos riksdagen och Kungl. Maj:t böra likaledes, på grund av överensstämmelsen mellan de båda ombudsmansämbetenas uppgifter, erhålla motsvarighet i fråga om militieombudsmannen. Samma bestämmelser hava därför upptagits i 14—17 §§ i förevarande förslag. Däremot innehåller detta icke någon bestämmelse, som motsvarar 16 § i föregående förslag. Det synes nämligen vara lämpligt att även för framtiden överlämna åt justitieombudsmannen ensam att hos riksdagen annäla lagförklaringar.

18 §. Militieombudsmannens tillsyn å fängelseväsendet har enligt förslaget begränsats vida mera än justitieombudsmannens. Den förre skall nämligen endast taga befattning med de häktade, som rannsakas vid krigsdomstol, och de personer, som av sådan domstol dömas till frihetsstraff. Härav följer visserligen att, då en person, som icke tillhör krigsmakten men likväl åtnjuter avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel,

kan komma att för ämbetsfel rannsakas och dömas av annan domstol än krigsdomstol, militieombudsmannen icke skall hava att granska anledningen till hans häktande eller verkställigheten av det honom ådömda frihetsstraffet, ehuru nämnda person för sin ämbetsutövning står under militieombudsmannens tillsyn. Någon betänklighet häremot torde dock icke böra möta, då en sådan persons intressen i stället skola tillvaratagas av justitieombudsmannen. Ur enkelhetens synpunkt torde den i förslaget angivna fördelningen vara att förorda. Att inspektera militärhäkten och arrester skall tillkomma militieombudsmannen, men andra fångelser skola icke utgöra föremål för hans tillsyn annat än i den mån där förvaras häktade eller till frihetsstraff dömda personer, med vilka han enligt det nyss anförda har att taga befattning. Beträffande fånglistorna synes den fördelning vara lämplig, att militieombudsmannen i stället för justitieombudsmannen erhåller sådana för militärhäkten och arrester, men att av övriga listor — vilka fortfarande tillställas justitieombudsmannen med samma fullständighet som hittills — militieombudsmannen endast mottager utdrag avseende de häktade, som åtalas vid krigsdomstol, och de fångar, som av sådan domstol dömts till frihetsstraff.

19—23 §§ innehålla organisatoriska bestämmelser om militieombuds-^{19—23 §§.} mansexpeditionen m. m. och äro avfattade i överensstämmelse med vad som beträffande samma ämnen är stadgat i 21—25 §§ i förslaget till instruktion för justitieombudsmannen. Även i fråga om militieombudsmansexpeditionen erfordras vissa särskilda avlöningsbestämmelser, som lämpligen meddelas av riksdagen vid fastställande av stat för denna expedition. Att uppgöra förslag till organisation av densamma ävensom utreda de ekonomiska frågor, som sammanhånga därmed, torde icke tillkomma oss.

Att 20 § i det föregående förslaget icke har någon motsvarighet i det nu förevarande, beror därpå att justitieombudsmannens ställning såsom ordförande bland tryckfrihetskommitterade lämnas orubbad.

Stockholm den 19 december 1914.

Nils Edén.

G. Lagerbjelke.

F. W. Thorsson.